

**КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ
ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ**

У статті викладено деякі аспекти дослідження проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної діяльності зі старшокласниками, виділено компоненти готовності майбутнього вчителя. Охарактеризовано прояви кожного компонента. Побудовано структуру психологічної готовності майбутнього вчителя інформатики.

Сучасний етап розвитку педагогічної освіти України визначається тенденціями до інтеграції в європейський освітній простір. Подальша демократизація системи освіти, її гуманізація, здійснення особистісно зорієнтованого підходу до учня зумовлюють істотні зміни освітніх пріоритетів і висувають принципово нові вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителя.

Саме в таких умовах удосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя інформатики набуває більшу актуальність.

На наш погляд, особливу увагу необхідно звернути на методичну й спеціальну складові змісту підготовки вчителя інформатики, які сприяють застосуванню новітніх інформаційних і комунікаційних технологій (НІКТ) у своїй професійно-педагогічній діяльності.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється значна увага певним аспектам професійної підготовки майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А.М. Алексюк, А.М. Бойко, С.У. Гончаренко, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, В.І. Луговий, І.П. Підласий, Г.В. Троцько), вдосконаленню технологій навчання майбутнього вчителя (В.І. Бондар, О.Г. Мороз, Т.С. Яценко та ін.), підготовці майбутніх учителів до формування творчої особистості учня (В.О. Моляко, С.О. Сисоева), професійній готовності до педагогічної праці (Л.В. Кондрашова [1], В.О. Моляко, В.О. Сластьонін), формуванню професійної культури майбутнього вчителя та окремих її складників (В.М. Гриньова, В.Й. Гриньов, Т.В. Іванова, Н.Б. Крилова, Н.В. Морзе, В.О. Семиченко, Л.В. Столяревська).

В умовах входження України в інформаційну стадію розвитку в наукових дослідженнях приділяється значна увага проблемі використання інформаційних технологій в освітньому просторі, а саме: впровадженню комп'ютерних технологій в освітній процес навчальних закладів (Н.В. Апатова, В.Ю. Биков, А.Ф. Верлань, М.І. Жалдак, М.Ю. Кадемія, О.М. Коваль, В.П. Науменко), використанню освітніх можливостей мережі Інтернет (Л.В. Брескіна, Р.С. Гуревич, Н.В. Морзе).

Аналіз змісту професійної підготовки вчителя інформатики вказує на те, що в педвузах вона носить яскраво виражений програмістський характер, незважаючи на посилюючу роль питомої ваги матеріалу, присвяченого інформаційним технологіям, напрямкам використання комп'ютерних телекомунікаційних технологій у навчанні та керуванні освітою.

В умовах науково-технічного прогресу впровадження новітніх інформаційних технологій у навчання може розглядатись як засіб самореалізації особистості та водночас як фактор формування необхідних для творчості особистісних якостей, способів діяльності, які виступають як індивідуальна сукупність, що забезпечує успіх при розв'язанні задачі профорієнтації молоді. В умовах загальноосвітнього закладу, враховуючи вікові особливості старшокласників, профорієнтаційна діяльність із учнями старших класів заключається саме у формуванні професійного самовизначення випускника школи.

Разом з тим, теоретичний аналіз наукових праць та вивчення практичного досвіду з проблеми підготовки майбутнього вчителя свідчить, що на сьогоднішній день залишаються недостатньо розробленими психолого-педагогічні умови й засоби підготовки майбутніх учителів до використання новітніх інформаційних технологій у своїй професійно-педагогічній діяльності. Отже, комплексного дослідження можливостей впливу використання новітніх інформаційних технологій в умовах комп'ютерного навчання при підготовці учнів до професійного самовизначення до цього часу не було вивчено.

Учню старших класів досить важко самостійно визначитись серед великого розмаїття професій на сучасному етапі розвитку суспільства [2]. Тому йому повинен допомогти вчитель, використовуючи можливості новітніх інформаційних технологій та свій власний стиль професійно-педагогічної діяльності [3].

Майбутній учитель повинен бути підготовлений до такого аспекту своєї професійно-педагогічної діяльності. Вже в стінах педагогічного вузу в студентів повинна бути сформована готовність до застосування педагогічних технологій та новітніх інформаційних технологій для формування

професійного самовизначення старшокласників. Саме результат такої праці буде показником окремого етапу процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Метою нашої статті є виявлення структурних компонентів готовності майбутнього вчителя інформатики до профорієнтаційної діяльності із старшокласниками, а саме – формування професійного самовизначення.

Підготовка студентів до формування професійного самовизначення старшокласників, результатом якої виступає готовність до даного виду професійно-педагогічної діяльності, здійснюється в процесі загальної професійної підготовки та має спільні з нею компоненти [4; 5]. Згідно із провідними ідеями особистісно-орієнтованої теорії (Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.) [6; 7; 8], будемо розглядати структуру готовності майбутнього вчителя до формування професійного самовизначення старшокласників як сукупність взаємозалежних структурних компонентів, що наповнені якісними характеристиками й показниками.

У визначенні змісту, структурних компонентів готовності студента до вчительської діяльності в психолого-педагогічній літературі немає єдиного підходу. На наш погляд, найбільш повними виділені зміст і структурні компоненти такої готовності в роботах М.І. Дьяченка і Л.О. Кандибович [9]. Розглядаючи готовність як складне психологічне утворення, вони виділяють у структурі її змісту такі **компоненти**: мотиваційний, емоційний, когнітивний, операційно-дійовий.

Мотиваційний компонент характеризується як:

- позитивне ставлення до профорієнтаційної діяльності, свідоме бажання займатись нею, переконаність в її значенні;
- стійка ціннісна орієнтація педагога на розв'язання проблем профорієнтації;
- стійка потреба в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, необхідними для успішного здійснення профорієнтаційної діяльності;
- потреба успішно виконувати поточні завдання, наявність інтересу до способів їх вирішення;
- усвідомлена потреба у профорієнтаційній діяльності і внутрішнє сприйняття її вимог;
- прагнення домагатись успіхів, не зважаючи на можливі труднощі, пов'язані із специфікою профорієнтаційної роботи із старшокласниками;
- стійкий, глибокий інтерес до профорієнтаційної діяльності, бажання реалізувати в ній свої можливості.

Проявляється даний компонент у стійкій позитивній мотивації, ціннісних орієнтаціях, інтересах, меті, переконаннях, потребах, установках, активній життєвій позиції особистості майбутнього вчителя інформатики, цілеспрямованості і наполегливості, готовності до постійного самовдосконалення.

Емоційний компонент характеризується як: вплив емоцій та почуттів на забезпечення успішного перебігу та результативності профорієнтаційної діяльності вчителя інформатики;

- загальна налаштованість на зустріч із новою ситуацією в професійній діяльності, на фоні якої розвиваються стани очікування, наміри, емоційні реакції;
- емоційна стійкість, врівноваженість, відсутність почуття страху, хвилювання, витримка в подоланні труднощів, пов'язаних із специфікою профорієнтаційної роботи;
- сміливість і впевненість у своїх силах, легкість і комфортність, припіднятий настрій, що пов'язані з можливістю проявити свої здібності, перевірити свої вміння в практичній діяльності;
- упевненість у собі, як у професіоналі, переконаність у успіху, натхнення;
- установка на активні, цілеспрямовані дії, самообілізація, що виражається у формі стійких емоційно-регуляційних реакціях;
- високий ступінь самоконтролю, саморегуляції емоційним станом і поведінкою в умовах вирішення проблем профорієнтаційної діяльності;
- переживання позитивного "образу Я", емоційна стабільність, здатність відчувати задоволення від профорієнтаційної роботи з учнями.

Проявляється цей компонент у психічних станах: тривожності, комфортності, інтересі, психічній активації, напруженні, емоційному тонусі.

Отже, функція мотиваційного та емоційного компонентів психологічної готовності майбутнього педагога до профорієнтаційної роботи в школі полягає у: "приведенні у рух" системи професійно-важливих якостей спеціаліста, його підготовленості, переведенні її на актуальний рівень, змушенні функціонувати; мобілізації всіх сил у відповідності із умовами праці та її завданнями; породженні прагнення до професіоналізму, максимальній самореалізації в профорієнтаційній діяльності, як важливому аспекті педагогічної діяльності. Єдність мотиваційного та емоційного компонентів готовності утворює феномен психологічної **налаштованості**.

Психологічна налаштованість спеціаліста на діяльність формується, головним чином, на основі знань, уявлень про неї, системи професійно-необхідних умінь.

Виходячи з цього положення, ми виділили в структурі психологічної готовності майбутнього педагога до профорієнтаційної роботи когнітивний та операційно-дійовий компоненти, що в єдності утворюють феномен підготовленості.

Когнітивний компонент характеризується як:

- усвідомлення цілей, реалізація яких забезпечить розв'язання певного завдання;
- усвідомлення і оцінка умов, за яких відбуватиметься профорієнтаційна діяльність, знання специфіки цієї роботи;
- актуалізація досвіду, пов'язаного з виконанням завдань та вимог подібного характеру;
- високий рівень інтелектуального розвитку, здібність до переробки нової інформації, інтелектуально-логічні здібності, асоціативність сприймання, творче мислення, уява, інтуїція, незалежність суджень;
- професійна компетентність;
- теоретико-методологічна підготовка майбутніх вчителів інформатики;
- система знань психологічних основ профорієнтаційної роботи в школі, а саме:
- психологічна характеристика професійної спрямованості та самовизначення, і виникнення, розвиток та формування;
- компоненти, аспекти та категорії профорієнтації;
- суть, мета та завдання профорієнтаційної діяльності вчителя;
- принципи організації профорієнтаційної роботи у школі;
- умови ефективності;
- психологічна характеристика змісту роботи на окремих етапах профорієнтаційної діяльності;
- структура системи профорієнтаційної роботи у школі;
- психологічні вимоги та методика організації головних форм профорієнтаційної роботи із старшокласниками;
- знання методів профдіагностики та визначеного комплексу профдіагностичних методик;
- планування та профорієнтаційна документація.

Проявляється цей компонент у рівні теоретико-методологічної підготовки спеціаліста.

Операційно-дійовий компонент характеризується як:

- актуалізація всієї сукупності знань педагога, співставлення їх із розв'язанням конкретних проблем та завдань і трансформація у способи діяльності, переведення "на мову практичних дій";
- визначення на основі знань, досвіду та оцінки намічених умов діяльності найбільш ефективних способів, методів та прийомів розв'язання завдань, що здійснюється через систему вмінь, професійно-важливих якостей та здібностей.

Систему вмінь складають:

- організаційні вміння (організація колективу вихованців для проведення різноманітних профорієнтаційних заходів; налагодження конструктивної міжособистісної взаємодії між педколективом та учнями; організація власної діяльності, вияв творчості; створення сприятливих умов для активної діяльності, прояву здібностей як власних, так і вихованців; самостійність у прийнятті рішень; налагодження ділової атмосфери, цілеспрямованих стосунків в учнівському колективі; визначення головних напрямків діяльності та прогнозування їх ефективного здійснення);
- комунікативні вміння (встановлювати контакт з партнером, викликати довір'я, знаходити підхід до дитини; керувати самим собою і процесом спілкування; розуміти думки і впливати на поведінку, емпатійно розуміти потреби учня; адекватно сприймати психічний стан, психотерапевтичність при спілкуванні; прогнозування та попередження конфліктних ситуацій; подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні; уважність, тактовність; вміння викликати відвертість, підтримати спілкування, переконувати, адекватно реагувати на питання);
- інформаційно-орієнтаційні вміння (аналіз спеціальної науково-методичної літератури, з метою поповнення обсягу знань з проблем профорієнтаційної роботи у школі; виявлення причин помилок та труднощів і визначення більш ефективних шляхів та методів своєї діяльності у визначеному напрямку, відповідно до умов її протікання та наявної ситуації; пошук необхідної інформації, вивчення новітніх досягнень у визначеній сфері професійної діяльності і застосування їх на практиці);
- конструктивні вміння (відбирати і структурувати арсенал засобів професійної діяльності; розпізнавати переваги та недоліки конкретних форм роботи і добирати найбільш адекватні та ефективні; знаходити оптимальний вихід із нестандартних ситуацій; передбачати труднощі і попереджувати їх; прогнозувати власні дії та дії учня, перебудовувати їх у випадку необхідності; об'єктивно оцінювати діяльність власну та інших; вміло синтезувати навчальний матеріал та профорієнтаційну освіту; планувати свою діяльність, опираючись при цьому на результати

попередніх профдіагностичних досліджень і проектувати на цій основі систему психологічних впливів на формування професійного самовизначення учня);

– дослідницькі вміння (здійснення експериментальних, діагностичних досліджень; вивчення ефективності використовуваних впливів на формування професійної спрямованості учня зі сторони учителів, батьків, соціального оточення; виявлення найбільш ефективних та адекватних умов для розвитку професійно-необхідних здібностей учнів; аналіз психолого-педагогічних явищ та виявлення в них профорієнтаційних моментів; вивчення та узагальнення досвіду колег з метою використання у власній педагогічній практиці);

– діагностичні вміння (володіння методами та методиками профдіагностики, гнучке їх використання в практичній діяльності; вміння адекватно добирати методики та засоби вивчення особистості учня, його інтересів, нахилів та здібностей);

– корекційні вміння (володіння методами корекції факторів впливу на професійне самовизначення учня; корекція професійного вибору учня неадекватного його здібностям та можливостям; корекція профорієнтаційної діяльності, диференціація підходів, згідно вікових та індивідуальних особливостей школярів; адаптація навчального матеріалу, згідно профорієнтаційних завдань; стимулювання розвитку потенційних здібностей особистості, що, в силу певних обставин, залишались поза увагою; модифікація класичних форм позакласної навчально-виховної роботи до завдань профорієнтаційної роботи із школярами).

Проявляється даний компонент у рівні оволодіння технологічною культурою профорієнтаційної діяльності та вмінні застосовувати знання в практичній діяльності.

Виділені нами структурні компоненти готовності майбутнього вчителя інформатики до профорієнтаційної діяльності із старшокласниками знаходяться в тісному зв'язку і динамічній взаємодії між собою, взаємодоповнюючи і взаємовпливаючи один на одній. У сукупності їх можна розглядати як модель готовності майбутнього вчителя інформатики до профорієнтаційної діяльності, оскільки вони із необхідною повнотою відображають даний феномен, характеризуючи його як цілісне системне утворення (рис. 1).

Рис. 1. Структура психологічної готовності майбутнього вчителя до профорієнтаційної діяльності

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми профорієнтації та практичний досвід роботи дозволяє нам розглядати готовність майбутнього вчителя інформатики до профорієнтаційної діяльності із старшокласниками як особливий стан особистості, що інтегрує в собі психологічну налаштованість та професійну підготовленість до здійснення даного виду діяльності, структуру якого складають мотиваційний, емоційний, когнітивний та операційно-дійовий компоненти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. – К.: Вища школа, 1987. – 54 с.
2. Климов Е.А. Как выбрать профессию. – М., 1984. – 160 с.
3. Осадчий В.В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами Інтернет: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, 2005. – 21 с.
4. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя: Навч. посібник. – К.: КДП, 1980. – 93 с.
5. Хрущ-Ріпська О.В. Психологічні засади формування у студентів педвузу готовності до майбутньої професійної діяльності (на матеріалі музвиховання): Дис. ... канд. психол. наук. – К., 1999. – 183 с.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. – М.: Педагогика, Т. 1. – 1982. – 487 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – 3-е изд. – М.: Педагогика, Т. 1. – 1989. – 486 с.
9. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.

Матеріал надійшов до редакції 02.02. 2008 р.

Парховнюк А.А. Компоненты готовности будущего учителя информатики к профориентационной деятельности со старшеклассниками.

В статье рассмотрены некоторые аспекты исследования проблемы профессионально-педагогической подготовки будущих учителей информатики к профориентационной деятельности со старшеклассниками, выделены компоненты готовности будущего учителя. Дана характеристика проявлений каждого компонента. Создана структура готовности будущего учителя информатики к профориентационной деятельности со старшеклассниками.

Parhovniuk A.O. Components of the Future Computer Science Teacher Readines to Professional Orientation with Schoolboys of the Senior Classes.

The article considers some aspects of research the problem of professional - pedagogical training of the future teachers of computer science to professional orientation with schoolboys of the senior classes. There are selected some components of such training the future teacher. The author has given the characteristic to each component. Structure of readiness of the future teacher of computer science to professional orientation with schoolboys of the senior classes is constructed.